

**BOLŞEVİK İHTİLALİ SIRASINDA KIRGIZ – KAZAK
ÖĞRENCİLERİN OSMANLI HÜKÜMETİ'NE
SUNDUKLARI BİR BEYANNAME**

Doç. Dr. MUSTAFA GÜL

Birinci Dünya Savaşı'nda, Osmanlı Devleti'nin karşısında yer alan Rusya'da, Şubat 1917'de meydana gelen Bolşevik İhtilâli ile büyük bir heyecan doğmuştur. Daha çok Alman istihbarat kaynakları aracılığı ile Osmanlı Devleti'ne ulaşan ihtilâl haberleri üzerine, Sadrazam Talat Paşa, Tanin Gazetesi'ne verdiği demeçte: *"Bizim ile Rusya arasındaki bütün mesail çarlığınızın Türkiye'yi imha politikasından mütevellittir. Yeni Türkiye yeni Rusya ile sulh ve musalemet yapabilir"* demişti¹. Gerçekten de kısa bir süre sonra yeni Rusya ile yapılan görüşmeler, Brest-Litovsk Barışı (20 Aralık 1917 – 3 Mart 1918) ile sonuçlanmıştır.

Rusya'da meydana gelen ihtilâlin Osmanlı Devleti'nde büyük sevinç yarattığını daha önce belirtmiştik. Bu hususta, İstanbul ve Anadolu basınında, Rusya Türklüğünden bahseden yazılar yayınlanıyor, şairler; Kafkas ve Türkistan'ın kurtarılmasını terennüm ediyorlardı².

1 ATASE Arş., Kıs. 5232 D. 43.f.32.1.

2 Akdes Nîmet Kurat, Türkiye ve Rusya, Kültür Bak. Yay., 1990, s. 505.

Bolşevik liderlerinden Lenin'in; "Milletlere özgürlük" vaadleri, hem Osmanlı Devleti'nin hem de, Rusya Türklüğünün bağımsızlığa kavuşma umutlarını kamçılıyordu.

Osmanlı Devleti, Rusya'daki yeni gelişmeler üzerine öncelikli olarak, kapı komşusu olan Kafkaslar ve Azerbaycan işleriyle daha yakından ilgilenmeye başlamıştı. Rusya'nın diğer bölgelerinde yaşayan, Türk unsurlar da hürriyetlerini kazanmaya yönelik faaliyette bulunuyorlardı.

Kırım'da, Taşkent'te, Bakû'de, Orenburg'da ve Moskova'da Türkistanlılar, Kazan'lılar, Kırım'lılar, Azeriler birbirleri ile buluşup, bağımsız bir Türk dünyası yaratma çabası içine girmişlerdi³.

Rusya'da bulunan Türk toplulukları istiklâl yolunda, adımlar atmaya çalışırken, Osmanlı İmparatorluğu'nun payitahtı İstanbul'da tahsil yapmak için bulunan Kırgız, Kazak, Azeri, Başkurt, Kırım, Kazanlı öğrenciler de yurtlarının hürriyete kavuşması amacıyla bir takım faaliyetlere girişmişlerdi. Bunlardan Mehmet Emin adlı Tatar öğrenci medrese tahsilinden sonra Şeyhülislâm Hayri Efendi'nin aracılığı ile Harbiye Nezareti'ne başvuruyor ve Rusya'da faaliyetlerde bulunmak için istihdam edilmesini istiyordu⁴.

Kendilerini "Astırhan, Kırgız, Kazak Türkleri Murahhasları" olarak nitelendiren, bir öğrenci grubu da, Rusya'daki gelişmeler karşısında Osmanlı Hükümeti'ni bilgilendirmek ve bu bölgelere ilgisini çekmek için girişimde bulunmuşlardı. Bu birliği sağlamak için, kaleme aldıkları bir beyannameyi, Harbiye Nezareti'ne sundular. 2 Temmuz 1917 tarihini taşıyan beyanname; Kırgız-Kazak Türklüğü'nün tarihî bir perspektifi çıkarılıyor ve bu tarihten sonra sözkonusu bölgeler için neler yapılması gerektiği, maddeler halinde ortaya konuyordu. Kırgız-Kazak Türkleri başlığını taşıyan beyanname aşağıdadır.

3. Zeki Vardı Togan, Hatıralar, İstanbul 1969, s. 156.

4. ATASE Arş., Kls. 1845, Ds. 79, f. 1.

"Türk milletinin bir şubesi olan Kırgız-Kazak Türkleri oniki milyondan ziyade nüfusa malik olduğu gibi işgal ettiği arazi itibarıyla da Rusya'da sakin Türklerin ekseriyetini teşkil etmektedir. Kırgız-Kazak Türklerinin hudud-u garbiyesinde Ural ve Bahr-i Hazar, cenubunda Türkistan, şarkında Çin, şimalinde Sibiryâ olmak üzere büyük bir sahayı işgal etmektedir. Kırgız-Kazak Türkleri Cengiz Hükûmeti'nin inkırazı üzerine bir takım halklara ayrılmış ve de bilahâre Hülagu Han zamanında yine birleşmişlerdir. Ve büyük bir halk vücuda getirmişlerdir. Bu devir 15. asra kadar devam etti. Sonra tekrar hanlıklara ayrıldılar. Bu hanlıklar Asya'nın Ruslar tarafından istilâsı üzerine birer birer Rus havza-i memalikine dahil oldular.

Fakat Rus idaresine girmekle beraber bir takım imtiyazata malik idiler. Gerçi Ruslar imtiyaz verdiyse de bilahare zaman zaman fırsat buldukça imtiyazı tehdid ediyorlardı. Fakat yine dahil-i umuru idareden bir kısmı yine Kırgız, Kazakların ellerine bırakılmıştı. Ezcümle davalar, Kırgız-Kazak aksakallıları huzurunda Kırgız, Kazak arif ve agavâtlarına muvafık olarak halledilir. Hükûmet tarafından her nahiyeye tesbit edilmiş vergiler Kırgız, Kazak nahiyeye memurları, aksakallıların kararıyla zengin ve fakir herkesin haline göre tarh edilir ve toplanırdı.

Fakat çarlığın zulüm ve istibdadı Kırgız-Kazak Türklerinin asra muvafık serbestçe inkişafına mani oluyordu.

Kırgız Kazak Türklerinin bir kısmı şehirlerde diğer bir kısmı da nim (yarı) göçebe bir halde yaşamaktadırlar. Nim göçebe kaydını ilâve ediyoruz zira; Kırgız Kazak Türklerinin göçebeliği Arabistan bedevîlerinin göçebeliğine benzemeyip senenin muayyen bir iki ayında muayyen arazilerine hayvanlarını otlatmak üzere bir iki ayı orada geçirdikten sonra senenin kısm-ı azamını kışlak tabir ettikleri yerlerde geçirirler. Ekin alırlar, ticaret ederler. Çocuklarını mektebe verirler. Son zamanlarda bunlar arasında da şehirde oturmak ihtiyacına düş-

müşler, yavaş yavaş şehirlerde ve kendileri tarafından toplu olarak kulübeler vücuda getirmeğe başlamışlardır. Maarife de oldukça ehemmiyet vermişlerdir. Çocuklarını muhtelif şehirlerde muhtelif mekteplere gönderip, tahsil ettiriyorlar. Son senelerde yalnız Rusya'daki mekteplerde kalmayıp, İstanbul, Medine-i Münevvere ve Mısır'a da göndermektedirler. İşte biz de Kırgız-Kazak çocukları olup altı-yedi sene mukaddem dersaadete giderek muhtelif mekteplerde tahsil ettik ve ediyoruz. Kırgız-Kazak gençleri Rusya'da başlayan ihtilâl münasebetiyle Rus boyunduruğundan kurtulmak ve kendi arazi ve kendi hududu dahilinde müstakil olarak yaşamak ve büyük Türklüğün meydana çıkma zamanı olduğunu düşünüyor. Bunun için elden geldiği kadar fedakârlık ve hatta ölümü bile gözönüne alarak memleketimize gitmek istiyoruz. Bu hususta takip edeceğimiz hatt-u hareket ve gaye-i amaliyye hakkında bir kaç maddelik hülasasını hükümet-i seniyyeye arz eder, ileride bir Türk bayrağı altında toplanacak olan Kırgız-Kazak kardeşleri yegâne istinatgâhımız olan hükümetimizden maddî ve maneî muavenet talep ediyoruz

Mevadd-ı Esasiye (Ana İnkeler)

- 1- Kırgız-Kazak Türklerinin kendi hududu kendi arazisi dahilinde istiklâl-i dahiliyesini tesis için çalışmak,
- 2- Göçebe hayatına hatme ve süratli iskân için çalışmak,
- 3- İstiklâl-i dahiliyesini, hudut ve arazisini muhafaza için askerî teşkilât vücuda getirmeye çalışmak,
- 4- Kırgız-Kazak Türklerini yükseltmek, terakki ettirmek daha doğrusu mevcudiyetini muhafaza etmek için maarif teşkilâtı vücuda getirmeğe çalışmak,
- 5- Merkez-i Hilâfet maarifinin orada süratle intişarı için mümkün olduğu kadar Memalik-i Osmaniyyeye talebe göndermeğe çalışmak,

İşte arzettiğimiz şu beş esas maddenin husulü için bizim yapacağımız ise millî bir komite teşkil ederek bütün Kırgız-Kazak Türklerini etrafımıza toplamak, propagandalar, konferanslar vermek ve bir Türklük bayrağı altında toplanmasını temin için çalışmak ve ölmek"⁵

Bolşevik İhtilâli'nin yarattığı ortam içerisinde, bağımsızlık düşüncesi ile harekete geçen ve Osmanlı Devleti'nin yardımını dileyenler sadece, Kırgız, Kazak gençleri değildi. Türk-İslâm aleminin dayanak noktası olarak görülen, İstanbul'da aynı dönemlerde Dağıstanlı, Kazanlı, Azerbaycanlı, Kırımli temsilciler de geliyorlar ve Rusya Müslümanları ile ilgilenilmesi yolunda, bazı rica ve temennilerde bulunuyorlardı⁶.

Osmanlı Devleti kapı komşusu olan Kafkasya ile daha yakından ilgilendi. Azerbaycan'ın istiklâlini ilân etmesi, Osmanlı Devleti tarafından hemen resmen tanındı. Daha sonra gelişen olaylar, Türk Ordusunun Bakü'ye kadar yürümesini gerektirdi. Ne var ki, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa müdahalesinden sonra, müttefik kuvvetlerinin çeşitli cephelerde uğradığı yenilgiler, Osmanlı İmparatorluğu'nun 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi ile savaşı bırakıp, Anadolu'ya çekilmesine yol açtı. Osmanlı Devleti'nin Rus ordusu artıklarına karşı giriştiği taarruz esnasında, diğer Türk toplulukları gibi, Kazaklar da 17 Kasım 1917'de muhtariyetlerini ilân edip bir devlet kurdular. Böylece beyannamenin birinci maddesinde belirtilen hedef gerçekleştirilmişti. Fakat diğer maddelerinde gerçekleştirilmesine Bolşevik Rusya izin vermedi. Varlığını 1919 Temmuz'una kadar sürdürebilen Kazak Devleti, bu tarihte Bolşevik Rusya'nın hâkimiyetine girdi.

Osmanlı Devleti'nin bu yardım çağrılarına karşı müşahhas bir cevap verdiğine dair kayıt yoktur⁷. Kazak Devleti; Rusya'da aynı dönemlerde kurulan diğer Türk devletleri ile aynı talihi paylaşmıştır.

5. ATASE Arş., Kls. 1846, D. 79, f. 8.

6. Akdes Nimet Kurat; A.g.e., s. 506.

7. A.g.e., s. 506.

Böyle bir sona varmanın pek çok sebebi vardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkması, buralardaki Türk ve Müslüman unsurdan daha iyi organize olmuş Rusların esaretine düşmesinde etkili olmuştur. Bu Türkler çok önemli bir desteği yitirmişlerdir. Yeterli miktarda entellektüelden yoksun olan bu topluluklar, Çarlık Rusya'sının uyguladığı politikaların gereği olarak askerlikten de uzaklaştırılmışlardı. Böylece kurulan devleti devam ettirecek unsurlardan da yoksundular. İç meselelerini çözemeyişleri, aralarındaki coğrafi uzaklık yukarıda da ifade ettiğimiz gibi siyasî, askerî ve medenî yönden gerekli kadrolara sahip olmamaları, Rusya Türklüğü'nün veya Kazak, Kırgız Türk topluluklarının tutsaklığa düşmesinde rol oynayan başlıca etmenler olmuştur.